

значення іменників з цим суфіксом полягає передусім у тому, щоб вказати на характер діяльності.

Лексика, утворена з допомогою суфіксів *-ude*, *-itude*, як правило, означає фізичну властивість, стан або відношення до когось або до чогось і не є поширена у юридичній термінології. Наприклад: *aptitude* (f) - здатність, *abitude* (f) - точка зору, *inaptitude au travail* - непрацездатність.

Суфіксальні утворення представлені термінами-іменниками двох родів. Продуктивним суфіксальний спосіб виявився при творенні назв осіб чоловічого роду, які мають зв'язок із справами, що відбивають певні правові відношення, при творенні віддієслівних термінів-іменників на означення дії. Цим способом утворено терміни-іменники жіночого роду на означення абстрактних назв.

Отже, іменники у французькій терміносистемі права є часто вживаними. Переважають серед них похідні деривати, як правило, утворені суфіксальним способом.

1. К. А. Левковская, *Именное словообразование...* - М., 1960. Про кількісну перевагу іменників у складі термінологічної лексики див. К. Hausenblas, *K specifickym rysum odborne terminologie*, 36. - "Problemy marxistcke jazykovedy", Praha, 1962, С.250-251. 2. Г. О. Винокур, *Заметки по русскому словообразованию*. М.: ИАН ОЛЯ, 1946. 3. Л.Л.Гумецька *Нарис словотворчої системи української актової мови XIV-XV ст.*, - К АН УРСР, 1958. 4. L.Guilbert. *La creativite lexicale*. P., 1975.

«...Я СПИВАВ БОГОТВОРЕННЯ ТІЛА»

ТЕМА КРАСИ І СИЛИ СПОРТУ В ТВОРЧОСТІ БОГДАНА-ІГОРЯ АНТОНИЧА

© Олена Падовська, 2000

Львівський державний інститут фізичної культури

Велику й яскраву сторінку творчості Богдана-Ігоря Антонича становлять вірші, присвячені красі спорту, граційності й силі руху. Якщо ж із тих позицій розглянути увесь доробок Поета, то правомірним було б стверджувати, що тема Руху, Динаміки проходить не лише сторінкою чи розділом, а стрижневою напрямною його Поезії. Вже заспів його першої збірки – “Привітання життя” (1931), коли Поетові було 22 роки – “Пісня про вічну молодість” [1, С.44-45] є концентрованим виразом руху, як мети. Поезія “Прелюдія” [1, С.46] збагачує наш досвід важливою істиною: “ступенем до перемоги стає нам кожний, хоч невдалий, зрив”. Шість віршів циклу “Бронзові м’язи”: “Пісня змагунів” [1, С.55], “Біг 1000 метрів” [1, С.56], “Скок жердкою” [1, С.57], “Дівчина з диском” [1, С.58], “Сітківка” [1, С.59], “Змагання атлетів” [1, С.59], а також розсіяні поза збірками – “На старт” [1, С.301], “Ковзани” [1, С.338], “Лещетарі” [1, С.341] безпосередньо стосуються спорту. Та й більшість творів Антонича являють концентрований рух, динаміку всього суцього.

Антонич ввів у літературний обіг спортивні терміни, що на початку століття існували як новостворені для порозуміння між спеціалістами. Тим він утвердив їх природність і життєздатність в українській мові. Поряд із спеціальними, призабутими термінами – «подвійний нельзон», «розгін», «свиставка», «сітківка», «стрільно рушниця», «биндочка мети», «грище», «ратиче», «перегони», «лещетар» – стрічаємо в Антоничевій поезії й інші, вживані й знайомі нам слова. Та у поетичному облямуванні, достосовані до певної ситуації й осяяні метафразами, вони постають в уяві незвичко свіжо, рельєфно: лук – «випнутим» і «гострим», скок (стрибок) – «стрілом угору», гімнастична жердина – «вориною», планети на своїх еліптичних орбітах – ковзанярами, а застигла у

розгоні дівчина із диском – стрункою Діаною «з Місяцем в долоні», яка здатна кинути, як диском, серцем у неї закоханого. Одним із перших Антонич довів, що спортивні терміни через притаманний їм великий емоційний заряд органічно вживлюються у тканину літературного твору будь-якого жанру і, в першу чергу, у поезію. Тут спортовець гордо зветься «змагун». Перед нами шикуються в рими сповнені динаміки дієслова: «підстрибує», «пнеться», «жене» й «гонить» (як синоніми слову «біжить»). Фіксуються найменші відтінки руху: «жвавий», «нестримний», «гнучкий», «мірний, рівний, певний, круглий» або й «закостенілий» та його ритмове наповнення: «киплячий», «бурхливий». Значно збагачується палітра художніх засобів. Так, один тільки біг має сотні видозмін, з-посеред яких найуживаніші – «гін», «галоп», «герць». Поет порівнює його із ритмами вірша: «барвистий ніг *трохей*», «*гекзаметр* ніг і рук», «вистукуємо наш залізний *ямб*» або танцю: «ніг видно лиш *галоп*», «безжурний *вальс*».

Звернутися до літературної орнаменталістики Антоничевої поезії є справою вельми корисною у наш час. Попереду ще стільки копіткої праці, щоб звільнити кличні слова команд й назви дій і рухів від механічно зкалькованих із російської та англійської мовних покручів. Звісно, завдання з уніфікації спортивної термінології, на перший погляд іде у розріз із спробами пошуку до кожного слова українського відповідника. Але розвиток власної спортивної лексики мав би йти шляхом взаємозбагачення, а не за рахунок імплантації чужорідного у національне мовне поле, часто на шкоду змісту. Не йдеться про затяте вимивання загальноприйнятого у спортивному середовищі чи про повне реанімування усіх неологізмів, впроваджуваних на початках Іваном Боберським, але й канонізація всього усталеного за часів войовничого русифікаторства виглядає більш ніж абсурдно. Побіжний огляд літератури з даної проблематики утверджує думку про поступове зниження вартісності видань у хронологічному розрізі – 1991 [6]; 1993 [7]; 1996 [5]. Так, в останньому із згаданих – українсько-російсько-англійському словнику з фізичної культури і спорту терміни постають як близнюки у трьох мовних іпостасях, а рідкісні випадки перекладу, як от: «рух – движение», «розум – ум» лише підтверджують обраний укладачами принцип запобігання перед догмою: «маємо, те, що маємо». А що вдієш із макабричними зворотами новотворів на кшталт «*тирожне споене з кремом*» чи «*тирожне «заварні трубочки з кремом»*» таблиці визначення хімічного складу та енергетичної цінності харчових продуктів у поважному методичному виданні 1999 року! [3, С.84]. Із згірченням бачимо, що мовні покручі із легкої руки учених медиків проникають навіть у ту царину, що довгий час була bastіоном української мови у спорті – медико-спортивну термінологію, оскільки торкалася основоположних, з діда-прадіда визначених в українській мові найменувань частин тіла людини (бо ж. не «бедро, а стегно»; не «висок, а скроня», не «голень, а гомілка», не «глаз, а око» тощо). Необхідним є розробка словника, де б до кожного спортивного терміну подавалися не одне купе слово, а декілька українських відповідників від найуживанішого до менш поширеного, але не менш від того колоритного, наділеного зримою образковістю. Плекаймо мову, вивільняючи її з прокрустового ложа усталених стереотипів. До наших послуг мають стати мовне багатство словників Грінченка, Голоскевича, Плужника, термінологія І.Боберського. Не слід оминати й такого цінного джерела, як поетичне слово. Це легше робити тепер, коли Антонич уже засіяв щедрою рукою мовне поле добірним зерном: «вправляймо ритм», «на старт», «праворуч», «навпрямки», «навпрошки», «навкоси», «ліворуч», «поруч себе», «навприсядки», «навскоки», «навсидячки», «навстоячки», «навтіки», «навперейми».

Деякі словосполуки: «відштовхуємо землю, наче м'яч», «глибокий віддих, наче рівноваги вісь» свідчать про глибоке проникнення Поета у саму природу руху й рівноцінні порадам досвідченого тренера. У поезії «Скок жердкою» послідовно відтворюється низка основних рухів спортсмена у стрибку в висоту: 1. «набрав повітря в груди»; 2. «підніс жердину вгору»; 3. «вбив ноги у сажневий крок»; 4. розгін; і, врешті, документально точний опис власне стрибка:

«Угору стрелив скок.

Штовхнув себе й ворину відкинула назад рука.

Залопотіли в вітрі ноги й руки враз, мов крила вітряка.

Хоч тіло олов'яне, здається, що легкий, мов лист.

Сумний, що не зістане, мов парус понад криком

мас,

поволі впав униз.»

Для успішного вирішення будь-якого завдання, що ставить перед собою людина дуже важливим є усвідомлення послідовності й техніки виконання дій. Добре, коли погляд стороннього зафіксує й змалює ту послідовність засобами художньої образотворчості.

Дарма, що уявлення про специфіку певного виду спорту може виявитися дещо розмитим. Так, керуючись дружньою порадою Поет змінив назву поезії «Біг 1000 метрів» (початково було 100 м) для більшої правдоподібності. У збірці спогадів про поета подибуємо багато свідчень сучасників про неспортивність Антонича [2, С.370-374]. Та із властивим великим поетам даром загостреного сприйняття дійсності, він майстерно виписує не просто рух, як дію, а його проекцію, коли кожна мить укладається видимо й лінійно на координатній прямій свідомості. Алітерації, що ними оздоблений вірш «Біг 1000 метрів» дозволяють відчутти шум вітру у вухах, доріжку, що тане під прудкими ногами, зрозуміти стан, коли усе видиме – майдан, шумовиння натовпу відкочують десь далеко, полишаючи спортсмена понад юрбою сам-на-сам із напруженим «тепер» та волею до перемоги. За силою образності поезія зроджує в уяві картину, рівну реалізму малярства Гюстава Курбе. У картині «Борці» спостерігаємо ту ж відстороненість напруженої дії на першому плані від неприродно змалюваного амфітеатру з мурашкою публіки на ньому. Як у згаданому полотні, так і у присвячених спорту поетичних творах Антонича відчутний відомий стан, що опановує людиною в час випробування й найвищої концентрації внутрішніх сил.

Багато словосполучень: «ноги в стремю», «чвал баский», «в перегони», «погонич», «повіз» свідчать про захоплене милування Поета з'єднаним рухом вершника й граційної тварини, четверика коней та візниць. З однаковою силою йому підвладне зображення змагуна-одинака, пристрастей суперників у напруженому двобої та злагодженості командної гри.

Поезія на спортивну тематику Антонича порівнювалася сучасниками із віршами збірки польського поета Казімежа Вежинського «Олімпійські лаври». Та попри видиму спільність популярної на той час теми, Антоничеві твори змальовують внутрішній світ і поривання героїв. Він не лише бачив у спортсменах «бадьорих, бронзових богів» і «співав боготворення тіла». Йому була відкрита драма подвигу, коли звитязцеві над поверженим суперником, трунок перемоги смакує полиновою гіркотою [2, С.126].

Випробовуючи власні сили у віршотворчості, Антонич вправляється у здобутті найвживіреніших звуків, слів і рим наполегливо й завзято, неначе спортсмен. Агоністика

– визначальна риса не лише спортивній дії, але й життя, коли йдеться про творчу особистість. Не дивно, що саме у ранніх поезіях, у час напружених учнівських пошуків форми звертання поета до спортивної тематики є чи не найчастішим. У поезії “Орел та літак” [1, С.49] стаємо свідками шалених перегонів між птахом і машиною, у яких перемагає остання. “Ранок юнаків” [Кн. “Три перстені”, 1, С.135] розгортає перед нами правдиво документальну стрічку:

“Вилітають – лиш стопи дзвелять,
аж майдан задрижав, розспівався.
Наче курява, стукіт піднявся,
мов туман, коли вітер піднявся,
буря кроків пливе в запашне,
промінливе повітря та гне
по дорозі усе, мов солому.
На піску, на камінні дзвінкому
в бігу ноги скресали вогня.
Ні, даремно було би спинять,
ваші обрії, ваша земля вся.”

То ж чи такий уже далекий Антонич від героїв своїх спортивних поезій? Поет закликав до еллінської гармонії: “щоб рівнобіжно в нас росли і юне тіло, й юний дух”. Він свідомий першорядного значення фізичного виховання для культури на переломі, у часи виборювання нацією державності, права на власний незалежний шлях розвитку. Тому його заклик до сучасників сталити Тіло й Дух невідпорно діяв і на подальші покоління українців. Практика проведення вечорів, присвячених пам’яті Богдана-Ігоря Антонича в інституті фізичної культури довела, що живлющий імпульс його поетичного слова і нині об’єднує вісімнадцятилітніх. Варто лиш пробудити в них цікавість до поетичного слова.

1. Антонич Б.-І. Поезії / Редкол. В.В.Біленко та ін.— К.: Рад.письменник, 1988—454с. 2. Весни розспіваної князь. Слово про Антонича: Статті, есе, спогади, листи, поезії/ Упоряд. М.М.Ільницький, Р.М.Лубківський.— Львів: Каменяр, 1989. — 430с. 3. Гігієна харчування. Методичні рекомендації для спеціалізації (інтернатури) вступників медичних університетів, інститутів і медичних факультетів університетів./ Упоряд. Р.І.Ладанівський, під заг.ред. Б.М.Штабського. — Львів, 1999.—110с. 4. Головата Л.М. Українська мова для фізкультурників? 5. Панишко Ю.М., Осінчук В.Г., Білинський М.Є. Українсько-російсько-англійський словник з фізичної культури і спорту (медико-біологічні аспекти).— Львів, 1996.— 95с. 6. Російсько-український словник спортивних термінів/ Укл. О.П.Криштальський, під заг.ред. М.М.Паночка. — Львів, 1991. — 85с. 7. Російсько-український словник з фізичної культури і спорту / Осінчук В.І., Попеску І.К., Рябенко Є.М. та ін. — Львів: Світ, 1993. — 312с.

ПРО ЩДЫР І ТЛУМАЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ЯК РІЗНОВИДУ СПОРТИВНИХ ТЕРМІНІВ

© Наталя Назаренко, 2000

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ

Одним із джерел спортивного термінотворення і збагачення фахової мови є українська фразеологія. Досліджуючи, утворюючи і систематизуючи українські спортивні терміни, оминуті при цьому стійкі словосполучення, якими так багата українська мова, не можна ніяк. Саме у фразеології найяскравіше виявляється національна специфіка мови. Фразеологічні одиниці найвиразніше передають дух і